

**APARIȚIA MUZEELOR LOCALE ȘI REGIONALE, PROTEJAREA
PATRIMONIUL ARHEOLOGIC ÎN DOBROGEA ÎN PRIMII ANI DE
ADMINISTRAȚIE ROMÂNEASCĂ**

**THE FOUNDATION OF THE LOCAL AND REGIONAL MUSEUMS. THE
ARCHAEOLOGICAL HERITAGE PRESERVATION IN DOBROGEA DURING
THE FIRST YEARS OF ROMANIAN ADMINISTRATION**

Volumia SÎNGEORZAN,

Prof. drd.,

Universitatea Libera Internațională din Moldova

CZU: 069:904(498)

Abstract

The year 2023 marks the 145th anniversary of the integration of Dobrogea into the modern Romanian state. Thus we will report a series of problems related to the protection of the archaeological heritage in Dobrogea. Once the Romanian administration was installed in the Dobrogean land, after the was of independence in 1878, the new region aroused a wave of interests in the country's academ environment. The vast wealth of ancient and medieval vestiges have generated special concerns for the conservation and museification of these vestiges. With the establishment of the Romanian administration in Dobrudja, the new region has raised a great interest in the academic environment in the country, the richness of the ancient and medieval remains, creating the first preoccupations for preservation and exhibiting of these testimonies. The prezent study aims to achieve, for the first time in Romanian hystoriography, a global approach to the evolution of the Dobrudja museums-with special regard to Constanța Country-at the end of the 19th century and early 20 th century. In the struggle between the pre-eminence of a National Museum and the province's right to build museums, the establishment of the municipal museums ofKustenge and Mangalia (Spring of 1879) was a pioneering action within a general, country-widw, Based on the archive documents, some of them original, as well as the testimonies of the period (newspapers, scraps, memoirs or other types of writings) the present research reconstructs the evolution of Dobrogea museums in the first fifty years of Romanian administration, the struggle of the local autorities to create local and regional meseums and reveals the importance of these institutions in the development and coagulation of an active cultural life in the province between the Danube and the Black Sea.

Keywords: museology, antiquities, Regional identity, local history

Introducere. De-a lungul existenței sale, omul a fost preocupat de fenomenul de patrimoniu, cuprinzând diferite forme culturale produse de el sau de natură, sub aspectul unor tezaure, colecții sau biblioteci. „Colectarea unor forme insolite, purtătoare ale unei semnificații străine de o utilizare pragmatică și care au aparținut trecutului cultural sau geologic, constituie o obișnuință foarte veche,

demonstrată pentru timpuri foarte îndepărtate”¹, scria preistoricianul Mircea Anghelie, într-o lucrare dedicată conceptelor și practicilor folosite în arheologie, care furnizează astăzi cea mai mare parte a artefactelor muzeale. Afirmatia este argumentată de numeroase exemple, probată de diverse documente istorice sau surse arheologice apărute de-a lungul istoriei omenirii. Europa occidentală a cunoscut în plan economic, social și mai ales cultural, la începutul sec. al XIV-lea, o serie de transformări semnificative generate de Renaștere. Odată cu descoperirea valorilor antichităților clasice, interesul învățaților a depășit sfera surselor antice, îndreptându-se spre strângerea și conservarea rămășițelor artei și arhitecturii clasice. În acest mod, au apărut o serie de colecții, de artefacte antice, strânse de o serie de personalități: papi, regi, principii și alți nobili, ba chiar și de burghezi, care se întrec în a deveni patroni ai artelor ,pentru început în Italia, apoi în întreaga Europă². Începând cu Renașterea și continuând cu perioada modernă, anticarii au devenit o comunitate de savanți luminați, care nu doar descopereau și comercializau monumente și artefacte, dar și publicau cataloage de colecții, manual de antichități sau note de călătorie³. În secolele XVII–XVIII, se deschid noi orizonturi în preocupările muzeale din Europa odată cu inaugurarea primelor două mari centre muzeale; între 1682–1692 regele Ludovic al XIV-lea și-a organizat la Luvru faimoasa sa colecție regală, ce cuprindea picturi, sculpturi greco-romane. Odată cu Revoluția Franceză, Adunarea Națională a decretat Luvrul muzeu ce trebuia să încorporeze valorile națiunii și astfel s-au pus bazele unuia dintre primele muzee publice din lume. Sub ideea de „Liberté, égalité, fraternité” bunurile culturale deveneau ale națiunii franceze, la care trebuia să aibă acces toți cetățenii⁴. Un muzeu care a indicat primele politici culturale europene de strângere și conservare a mărturiilor istorice și culturale sub o formă instituțională a fost British Museum, inaugurat în 1753 colecția muzeului numărând atunci 160.000 de cărți, monede și medalii, elemente de istorie naturală și antichități, o colecție impresionantă pentru vremea aceea și probabil fără egal în Europa și în lume⁵.

Problema muzeisticii și a patrimoniului arheologic în România

Dacă în spațiul francez muzeele locale se afirmau tot mai mult în disputa lor cu centrul, la noi abia se închea o primă instituție de specialitate – Muzeul

¹ Mircea Anghelie. *Evoluția gândirii teoretice*. În: *Arheologia din România. Concepte și metode aplicate în preistorie*. Târgoviște: Editura Cetatea De Scaun, 2014, p. 54-55.

² *Ibidem*, p.55 și urm.

³ *Ibidem*.

⁴ Radu Florescu. *Bazele muzeologiei. Consiliul culturii și educației socialiste*, București, 1982, p. 10-11.

⁵ Marjorie Caygill. *The story of the British Museum*, în vol.*Treasure of the British Museum*. In: London: *The British Museum Press.*, 2009, p. 232-235.

Național de Antichități, organizat sub o formă temeinică prin Decretul lui Alexandru Ioan Cuza din 25 noiembrie 1864⁶. La conducerea acestei instituții au urmat nume ilustre ale științei arheologice și ale vieții academice românești, precum Alexandru Odobescu, Grigore Tocilescu, George Murnu, Vasile Pârvan, Ioan Andrieșescu, Vladimir Dumitrescu, Scarlat Lambrino, Teofil Sauciu-Săveanu, care și-au legat numele de arheologia și muzeografia românească și mai ales dobrogeană. În documentele vremii s-a arătat faptul că, deși activitatea lui Tocilescu de la conducerea Muzeului a dat avânt cercetării științifice a spațiului dobrogean, în cei 28 de ani cât s-a aflat la conducerea acestei instituții, muzeele regionale cu greu și-au găsit un loc în peisajul cultural românesc, căci Muzeul de Antichități reclama autoritate deplină și cerea trimiterea tuturor artefactelor din provincie la București. Se poate arăta în acest sens faptul că la Iași, deși exista încă din 1934 un Muzeu de Istorie Naturală, ce îngloba și exponate istorice, totuși savanți precum A.D. Xenopol, Aron Densușianu și Al. B. Bandia, organizați în jurul Societății Istoric-Literare „Arhiva”, nu au reușit să înființeze un muzeu istoric. Considerat, un pionier al cercetărilor arheologice din România, cu conexiuni în întreaga lume academică europeană, Tocilescu, prin poziția sa refractară privind înființarea de muzee locale și prin demersurile pe care le-a inițiat privind aducerea la București a fragmentelor sculpturale de la Adamclisi⁷, și-a atras totuși numeroase critici.

Deosebită este poziția lui Alexandru Tzigara-Samurcaș, care promova ruperea de bătrânele investigații filologice de cabinet, în favoarea cercetării și

⁶ Colecția de bază își găsește o primă recunoaștere instituțională sub forma *Muzeului de istorie naturală și Antichități*, prin actul oficial dat de domnitorul Alexandru Ghica, la 8 noiembrie 1834. Muzeul a funcționat într-o primă etapă, pe lângă Eforia Școalelor Naționale, având sediul în cadrul Colegiului Sfântu Sava. Curând după constituire, Muzeul avea să devină destinatarul de drept al tuturor descoperirilor arheologice aflate în cuprinsul Țării Românești. Muzeul intră într-o nouă perioadă din evoluția sa, odată cu aprobarea de către domnitorul Cuza a „*Regulamentului pentru administrarea și organizarea Muzeului de Antichități din București*”, tutelat de Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice și de un Comitet arheologic. În: Vladimir Dumitrescu. *Muzeul Național de Antichități*. București, 1968; Apud Ioan Opriș. *Istoria muzeelor din România*. București: Editura Museion, 1994, p. 42-43.

⁷ Trebuie spus că imediat ce au început cercetările de la Tropaeum Traiani, înțelegând semnificația și importanța deosebită a monumentului, Gr. Tocilescu a început degajarea dar și recuperarea prețioaselor vestigii ce se aflau împrăștiate pe o mare suprafață. Ulterior el a propus aducerea pieselor la București și cu sprijinul ministrului Mihail Kogălniceanu, a obținut aprobarea proiectului său de către parlament. Ani la rând Tocilescu a supravegheat aducerea pieselor pe itinerariul Adamclisi-Rasova-Dunăre-Giurgiu și de acolo, pe cale ferată, până la București. După moartea savantului, în 1909, odată cu reconfigurarea unei noi politici muzeale la nivel central, prin Vasile Pârvan, dar și în contextul izbucnirii Primului război Mondial, piesele Monumentului Triumfal au fost mutate de la sediul Muzeului Național de Antichități în Parcul Carol, unde au fost lăsate, într-o condamnabilă uitare până în 1948. În: Adrian Rădulescu. *Un act de semnificație patriotică: Reconstituirea Monumentului Triumfal de la Adamclisi*. În: Pontica, nr. X, Constanța, 1977, p. 9-14.

muzeificării locale integrate în context, singura manieră capabilă de a permite deslușirea semnificației și importanței unui obiect istoric⁸. Deși Tocilescu îi facilitase angajarea la Muzeul Național de Antichități în funcție de curator și, alături de Alexandru Odobescu, îi călăuzise primii pași, Tzigara-Samurcaș nu a ezitat să-și contrazică mentorul de multe ori în ceea ce privește concepțiile muzeale, fiind primul care a pledat ca piesele de la Adamclisi să rămână pe locul lor original, considerând absurdă aducerea lor la București a unei cetăți de 10 ha⁹. Tot el, Tzigara-Samurcaș, a fost și unul dintre susținătorii ideii de înființare a Muzeului de la Constanța și în acest sens importante sunt opiniile apărute cu ocazia inițiativelor locale din 1905. Dacă se vorbește despre meritele și strădaniile lui Tocilescu, pe de o parte, și poziția conservatoare ce i s-a reproșat în repetate rânduri, trebuie să arătăm că, pentru Dobrogea și nu numai, cercetările inițiate de Grigore Tocilescu în 1882 și continuate în etape până la moartea sa în 1909 au reprezentat un adevărat punct de sprijin deosebit de important pentru activitatea științifică la începutul arheologiei românești. Remarcăm faptul că în toate demersurile sale, Tocilescu a avut colaborări cu personal tehnic de specialitate, bine pregătit, precum ingineri, arhitecți și topografi (colaborări multidisciplinare)¹⁰. Din acest punct de vedere Tocilescu a avut marele merit de a fi înțeles semnificația și importanța Monumentului Triumfal de la Adamclisi, pe care l-a relevat lumii științifice și pe care și astăzi cercetătorii îl consideră un veritabil „Pompei al Dobrogei”¹¹. În plus, așa cum arăta Irina Achim într-un studiu dedicat vechilor muzee arheologice, marelui savant i se datorează și înființarea unei prime colecții arheologice de sit, la Adamclisi, atestată încă din 1905¹², precursora a muzeelor ce vor apărea ulterior

⁸ Alexandru Tzigara-Samurcaș. *Scrieri despre arta românească*, ediție îngrijită de C.D. Zeletin, București, Editura meridiane, 1987, p.377: „Obiectele au, față de cuvinte marele avantaj al evidenței necontestatei lor vechimi, făurirea obiectului precedând cu mult denumirea lui. Pe când, deci, un obiect găsit la locul său de origine, ne vorbește nemijlocit, dezvăluindu-ne condițiile alcătuirii sale, trădându-ne însușirile sufletești ca și îndemânarea mâinilor celui care l-a făcut, căci denumirea obiectului nu ne ajută să cunoaștem trecutul legat de acel obiect”.

⁹ *Ibidem*, 180-181 [...] „fac însă rezervele mele asupra sculpturilor de la Adamclisi, fie ele a lui Traian sau ale unui alt împărat, care au locul lor indicat în Dobrogea. Acolo vor trebui înapoiate și cele aduse cu atâta greutate și cu mare cheltuială. Căci toți cei ce vor să studieze monumentele de la Adamclisi nu se pot mulțumi cu vizitarea pietrelor aduse la București, ci trebuie să cunoască la fața locului resturile impunătoare ce din fericire nu s-au putut disloca.”

¹⁰ Irina Achim, Corina Borș. *Grigore Tocilescu - a Pioneer of Romanian Archaeology in a European Perspective*. ÎN: în vol: *Adalbert Csernin and His Contemporaries. The Pioneers of Archaeology in Alba Iulia and Beyond*, apărut la Editura Mega, Cluj-Napoca, 2017, p. 65-66.

¹¹ *Ibidem*, p.66.

¹² Irina Achim. *Vechi muzee arheologice de sit. I. Studiu de caz: Histria*, în SCIVA, tom 61. Nr. 1-2, București, 2010, p.119.

sub oblăduirea lui Vasile Pârvan, cel de-al doilea mare savant de numele căruia se leagă începuturile organizării muzeografiei dobrogene.

Teritoriul dobrogian, bogat în vestigii antice și medievale, a devenit după 1878 o zonă de mare interes atât pentru oamenii de știință, cât și pentru colecționari, fapt ce avea să determine autoritățile române să inițieze primele măsuri de protejare a monumentelor și vestigiilor istorice. Un studiu publicat de cunoscutul colecționar Mihail Șutzu în 1881, evoca Dobrogea ca un *The Promise Land* pentru colecționari și anticari, un teritoriu, care arăta la tot pasul imaginea vestigiilor istorice răspândite pe întreg teritoriul ei. În articolul publicat în revista *Revue Archeologique* din 1881¹³, Mihail Șutzu făcea un istoric al Dobrogei și descria ruinele monumentului de la Adamclisi. Autorul aduce referiri și la vestigiile ce se aflau la Constanța și Mangalia, prilej cu care amintea eforturile făcute de Remus Opreanu de a fi reușit „să strângă un mare număr de monumente, toate inscripțiile, dintre care o parte au fost duse Muzeului de la București”. Activitatea prefectului nu s-a oprit doar la Constanța. El avea viziuni deosebite pentru timpul său și a inițiat crearea unor muzee locale, gândind că fiecare zonă a Dobrogei are cu ce să le creeze. Dovezi pentru preocupările prefectului Opreanu avem și dintr-o telegramă din vara anului 1879 către Mihail Kogălniceanu, care deținea portofoliul de Interne și în care prefectul amintea vizita făcută la Kustenge de elevii Școlii Normale din Bârlad, prilej cu care au ajuns și la Prefectură „unde au vizitat museul mozaicurilor și le-am servit călăuză cu dl. Subrevizor Bănescu, Major Nicolescu și Polițaiu”¹⁴.

În documentele Academiei există o sursă inedită, deosebit de interesantă pentru cunoașterea primelor preocupări în domeniul muzeal și arheologic ale autorităților tulgene: este vorba de o adresă a prefectului Grigore Gh. Ghica trimisă Comitetului Istoric al Academiei (format la acea vreme din Bogdan Petriceicu Hașdeu, Alexandru Odobescu și Grigore Tocilescu), în care acesta susținea problema ca autoritățile române să dea „de la început, studiilor arheologice în aceste părți o direcțiune metodică și științifică, spre a preveni distrugerea și risipirea monumentelor prin căutările ce s-ar face de către amatori particulari”¹⁵. După discuțiile ulterioare, dintre prefecturile Constanței și Tulcei și părțile centrale de la

¹³ M.M. Șutzu. *Coup d'oeil sur les monuments antiques de la Dobrodja*, I și II, vol. 42(Paris 1881), p.204-215 și respectiv 287-304. În: *Revue Archeologique*

¹⁴ Telegramă din 30 august 1879. În: Biblioteca Națională a României, Arhiva M. Kogălniceanu, pachetul XVI, Dosar 16, apud Z. Covacef, Nicolina-Mihail Ursu, Angel Pop, Adrian Rădulescu. *Centenarul Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța*. În: *Comunicări de Istorie a Dobrogei*. Constanța, 1980, p.17.

¹⁵ Adresă a Prefectului de Tulcea, datată 6/8 martie 1879, trimisă lui B. Petriceicu Hașdeu, Al. Odobescu și Gr. Tocilescu. În: AIAR, Corespondență cu Ministerul Instrucțiunii, A13-1876-1885, Dosar X, f.37.

București, nu se inițiază nicio înființare de muzee în cele două județe, deși existau materiale. Prin demersurile făcute de prefectul Constanței Scarlat Scheletti la București și după intervenția ministrului Teodor Rosetti pe lângă Gr. Tocilescu, se cerea „o acțiune comună, care să satisfacă trebuințele științei, lăsând Muzeului din Constanța obiectele care nu sunt de o valoare științifică însemnată”¹⁶.

Conform acestor informații, se poate considera momentul 1889–1890 ca dată de apariție a Muzeului de Istorie din Constanța, a cărui evoluție avea să cunoască încă multe obstacole. Au urmat perioade în care antichitățile din Dobrogea aveau foarte mult de suferit în lipsa unei politici coerente de strângere și protejare a vestigiilor arheologice din partea autorităților. În 1893 Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice publică Legea și regulamentul pentru descoperirea monumentelor și obiectelor antice, lege care considera obiectele antice sau de interes istoric ca făcând parte din patrimoniul național.

Totuși traficul cu bunuri antice și distrugerile de monumente au continuat în lipsa unei instituții muzeale locale care să supravegheze lucrările edilitare și să-și dea girul științific¹⁷. Vestigiile antice se vindeau, localnicii refoloseau piatra antică la diferite construcții, multe descoperiri luaseră deja drumul Muzeului de Antichități din București, iar altele, din păcate, au fost definitiv pierdute prin efectuarea de lucrări edilitare care nu țineau cont de salvarea materialului arheologic. Un exemplu în acest sens este raportul din anul 1896 adresat Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, care deplângea distrugerea cimitirului antic de la Tomis în timpul lucrărilor de amenajare a portului. Abia după 1900 a fost pusă în discuție ideea de organizare a unui muzeu regional cu obiecte antice. Pe această linie se înscrie și demersul din toamna anului 1905, când o scrisoare deschisă adresată tuturor dobrogenilor propunea organizarea, printr-un efort comun, a unui muzeu constănțean: „E bine să adunăm cu evlavie tot ce ne-a rămas de la cei de dinaintea noastră și să așezăm acest trufaș testimoniu într-o casă, anume închinată lucrurilor antice. Muzeul acesta al Constanței, va fi altarul nostru național, muzeul acesta va fi oaza în care ne vom deprinde a aspira și ne vom îndemna la sfortări îndrăznețe. La această pioasă opera trebuie să conlucrăm cu toții. Muzeul trebuie să fie casa noastră, a tuturor”¹⁸. În vara anului 1906, colonelul Capșa

¹⁶ ANIC. Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunilor Publice, Dosar 13/1890, f.112.

¹⁷ Covacef *et al.*, *op. cit.*, p.22

¹⁸ Scrisoare deschisă - *Un muzeu al Dobrogei*, în *Tribuna Dobrogei*, anul I, nr.2, 9 octombrie 1905, p.2. Inițiativa aparține - mărturisea Ioan Adam – prefectului Mihail Capșa, care: „*încă din primele zile ale sosirii d-sale ca prefect la Constanța, vorbind de nevoile Dobrogei, domnia sa a spus că e hotărât, între altele, să facă toate chipurile să ridice un muzeu cât de modest deocamdată, în care să se adune sfărămăturile de artă antică, risipite și batjocorite pe oriunde te întorci*”.

înaintase primului-ministru și ministrului de interne, G. Gr. Cantacuzino, propunerea sa¹⁹. Răspunsul favorabil al autorităților centrale a determinat, înființarea la Constanța a unui Comitet de acțiune, al cărui scop era strângerea de fonduri pentru construirea unui local al muzeului regional. Primăria Constanței dăduse un teren din grădina publică a orașului, iar arhitectul Petre Antonescu fusese însărcinat cu realizarea planurilor noului muzeu²⁰.

Un alt aspect este acela că la 1906 asistăm la încheierea unui curent cultural local, care milita pentru dezvoltarea și valorificarea extraordinarului potențial arheologic al Dobrogei la care au aderat nume sonore ale Constanței, deși centralismul triumfase încă odată în detrimentul intereselor regionale.

Înțeleasă de autoritățile locale ca o necesitate imperioasă, ideea organizării unui muzeu local la Constanța avea să-și găsească împlinirea grație eforturilor lui Vasile Pârvan. Preluând conducerea Muzeului Național de Antichități din București în 1910, el avea să lanseze un amplu program de cercetare arheologică, completat de conservarea și muzeificarea vestigiilor antice, atât pe plan central, cât și pe plan local. Pe de-o parte, savantul român a impus organizarea colecțiilor Muzeului central pe un nou sistem, bazat pe trei principii muzeografice: cronologic, tipologic și regional, care ar fi permis vizitatorilor o mai bună înțelegere a semnificației exponatelor. Pe de altă parte, Vasile Pârvan a inițiat un vast program de organizare a muzeelor locale și a celor de sit, jalonând astfel liniile unei noi concepții muzeale²¹.

Din păcate, acești extraordinari ani de efervescentă muzeografică s-au suprapus cu izbucnirea Marii Conflagrații, iar intrarea României în război și desfășurarea evenimentelor ulterioare a influențat profund spațiul dobrogean și viața acestor muzee. Personalitățile științifice, culturale și politice constănțene nu au renunțat la ideea unui muzeu în orașul lor²². Acesta era Muzeul Constanța, ca secție a Muzeului Național de Antichități. Așezarea romană de la Adamclisi a reprezentat un interes deosebit pentru istorici, arheologi și oameni politici,

¹⁹ Covacef *et al.*, *op.cit.*, p.58.

²⁰ ** Chiar dacă cea mai mare parte din descoperirile făcute în Dobrogea fusese trimise Muzeului Național de Antichități, totuși prin efortul colecționarilor locali și a prefectului M. Capșa, s-a reușit strângerea unei frumoase colecții, ce cuprindea circa 200 de obiecte, precum salbe de aur, monede antice, vase de sticlă și de lut, pietre sculpturale, reliefuri. A se vedea: *Un Muzeu al Dobrogei...*, p. 2.

²¹ V. Pârvan. *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități, în cursul anului 1915* înaintat Domnului Ministru al Instrucțiunii și Cultelor de Directorul Muzeului, Institutul de Artă Grafice Carol Gobl. București, p.5-7.

²² Radu Vulpe. *Activitatea arheologică în Dobrogea în cei 50 de ani de stăpânire românească*. În: *Dobrogea . Cincizeci de ani de viață românească*, coord. de C. Brătescu și I. Georgescu, apărut la Cultura Națională, București, 1928,p. 141.

deopotrivă, însă în anul 1916, când trupele bulgare pătrundeau pe teritoriul Dobrogei, producând jafuri și distrugerii în drumul lor, muzeul de la Adamclisi avea să fie complet curățat de artefactele sale, iar clădirea a fost transformată de ocupații bulgari în grajduri de cai²³. În perioada 1975–1977, piesele duse la București au fost readuse în Dobrogea cu ocazia restaurării Monumentului de la Adamclisi²⁴. Între preocupările deosebite ale lui Vasile Pârvan apare o nouă reușită instituțională, crearea unui mic muzeu de sit la cetatea Ulmetum. În *Raportul General* înaintat către Ministerul Instrucțiunilor Publice prezentând activitatea Muzeului Național de Antichități, V. Pârvan, la secțiunea 1. *Creșterea și organizarea colecțiilor Muzeului central și al secțiilor provinciale*, menționa: „La Pantelimonul de Sus, într-o clădire specială, chiar lângă ruinele cetății Ulmetum, am instaurat toate obiectele: inscripții, sculpturi, obiecte uzuale găsite în cursul celor patru ani de săpături, 1911–1914 și păzite de un gardian. Un catalog, al Muzeului Cetății Ulmetum a fost dat de subsemnatul în Analele Academiei Române, ca anexă la Comunicarea a III-a despre cetatea Ulmetum²⁵. Muzeul de sit avea catalog propriu, dispunea de inventar și avea program de vizitare. În timpul ocupației bulgare, a fost complet devastat.

O situație similară s-a înregistrat și pentru muzeul Histria. Problema cercetării și dezvelirii cetății Histria este indisolubil legată de personalitatea lui V. Pârvan. Se cunoaște astăzi simplitatea și rapiditatea procedurilor prin care autoritățile române acordă suma de 10 000 lei pentru cercetare acestei prime cetăți grecești din spațiul danubiano-pontic²⁶. Micul muzeu înființat cu multă trudă de V. Pârvan a fost distrus până la temelii de armatele bulgare.

În contextul general al celor prezentate, vom aminti muzeul inițiat de profesorul Cotovu la Hârșova în cursul anilor 1891–1892. Prin tradiție, se consideră că Muzeul Hârșova a fost fondat de Vasile Cotovu, fiul lui Ioan Cotovu, întemeietorul școlii de stat din oraș, în primii ani ai sec. XX. La 1 mai 1904, aflată într-un voiaj pe Dunăre, Familia Regală a României a vizitat școala din oraș, prilej cu care a inaugurat și micul muzeu. În august 1911, presa constănțeană menționa existența unui bogat muzeu la Hârșova, care, cel mai probabil, a fost distrus în mare

²³ Raportul nr.2 din 1 ianuarie 1919, adresat de Vasile Pârvan, Ministrului Instrucțiunii Publice și Cultelor și care are atașat două liste cu distrugerile și jafurile comise de ocupații bulgari și germani în perioada 1916-1918, respectiv Listele A și B. A se vedea: ANIC, Fondul Ministerului Cultelor și Instrucțiunilor Publice. 584/1919, ff. 6-7.

²⁴ Adrian Rădulescu. *Op. cit.*, p. 10.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Arhiva IPN, Dosar 3866. Cercetări arheologice, fascicula IX, 1914-1920, f.4. era vorba de fapt de o suplimentare a sumei inițiale pe care V. Pârvan o avea din fondurile instituției, circa 5.000, la care se adăuga suma de 10.000 lei acordată.

parte în anii conflagrației mondiale. În anul 1921, Muzeul Regional Hârșova a fost redeschis în locuința proprie a fondatorului, dar adevărata inaugurare a avut loc la 29 mai 1926, în prezența Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, prilej cu care, a fost fixată o placă de marmură evocatoare a momentului. Muzeul a continuat să funcționeze și după pensionarea lui V. Cotovu, în anul 1928, multe personalități culturale dobrogene și nu numai, trecând pragul acestui muzeu local²⁷. Mai amintim faptul că la data de 23 aprilie 2006, Regele Mihai și Regina Ana au inaugurat Muzeul Hârșova într-o clădire pusă la dispoziție printr-o Hotărâre a Consiliului Local Hârșova. Placa comemorativă dezvelită cu această ocazie se află la Biserica Sfinții Împărați Constantin și Elena, din imediata apropiere a fostei școli din Hârșova, renovată prin proiecte cu fonduri europene, acolo unde a funcționat și la înființare²⁸ (Noua inaugurare este programată a avea loc până la sfârșitul anului 2023).

Cât privește Muzeul Callatis, singurele mențiuni clare se datorează lui Vasile Pârvan, care, raportând activitatea pe anul 1915 a Muzeului Național de Antichități pe care îl conducea, preciza: „La Mangalia, descoperiri frecvente de obiecte antice făceau ca această localitate să fie exploatată de toți amatorii de antichități, români și streini. Aceasta ne-a făcut să înființăm și acolo un serviciu de strângere și conservare a antichităților. Toate acestea au făcut să se trezească interesul localnicilor pentru Muzeu: unii au făcut donații, alții și-au adus obiectele antice pe care le deținea și le-au depozitat la Primărie, alături de ale Statului, așa că acum este numai o chestiune de local și mobilier pentru ca și acest oraș să-și aibă Muzeul său”²⁹. Așteptările lui Pârvan nu aveau să se adevărească, în timpul războiului Muzeul Callatis va avea aceeași soartă ca celelalte muzee dobrogene și abia în anii '30 se va pune problema reînființării lui³⁰.

Spre finalul lucrării de față se pot concluziona unele aprecieri referitoare la problema muzeografică în Dobrogea. Multitudinea și mai ales importanța vestigiilor istorice și arheologice din Dobrogea au atras atenția unui mare număr de savanți, ceea ce a permis ca noua provincie să fie integrată de timpuriu studiilor și cercetărilor științifice, arheologice, istorice, epigrafice.

Considerăm că dezvelirea, cercetarea și publicarea Monumentului Triumfal de la Adamclisi de către Gr. Tocilescu a fost un moment decisiv în susținerea unor idei privind originea latină a provinciei dobrogene. O problemă

²⁷ Informațiile provin din declarațiile prof. dr. Nicolae Constantin, directorul actual al Muzeului din Hârșova, februarie 2023.

²⁸ Singeorzan Volumia. *Hârșova – Coordonate geografice*. București: Editura CD Press, 2015.

²⁹ V. Pârvan. *Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități...*, p. 7.

³⁰ A se vedea, în acest sens, Arhiva INP, dosar 2215, Muzeul Regional Mangalia, ff. 1-40.

deosebit de importantă este legată de înființarea în 1879 a primelor muzee municipale la Constanța și Mangalia, în momentul în care nici măcar orașele de tradiție nu se bucurau în epocă de programe de educație muzeală. Este meritul unor personalități politice, precum prefectii Remus Opreanu, Scarlat Scheletii, care au inițiat o serie de demersuri deosebite ce înscriu muzeografia dobrogeană în primele rânduri ale muzeografiei românești.

În timpul programului plin de idei inovatoare deschis de Vasile Pârvan, s-au pus bazele primelor muzee de sit din Dobrogea, ceea ce conferă regiunii un rol foarte important în acest domeniu. În perioada interbelică, o puternică mișcare dobrogeană, integrată vieții cultural-științifice naționale, s-a cristalizat în jurul revistei „Analele Dobrogei” și în jurul ideii de renaștere a muzeului regional, sub impulsul unor personalități precum Constantin Brătescu, Ioan N. Roman.

Manifestarea din 1928 prilejuită de Semicentenarul Independenței de stat și al unirii Dobrogei (1878), dar și de împlinirea a zece ani de la desăvârșirea unității statale (1918) a reprezentat un început în afirmarea identității regionale dobrogene, care trebuia să-și găsească susținere în instituțiile culturale locale prin proiecte și investiții. Astfel, s-au așezat bazele expoziției ce avea să devină precursora viitorului Muzeu Regional de Antichități, reorganizat și reconfirmat în cursul celor 145 de ani de existență.

Sub semnul împlinirii a 145 de ani de la unirea Dobrogei cu România, la 14 noiembrie 2023, se poate spera ca muzeele dobrogene din cadrul întregii provincii să cunoască etape noi de afirmare, care să le permită să redevină embleme ale identității locale și regionale.

Bibliografie

1. ACHIM Irina. *Vechi muzee arheologice de sit. I. Studiu de caz: Histria*. În: SCIVA, tom 61, nr. 1-2 București, 2010, p. 117-132.
2. ANGHELINU Mircea. *Evoluția gândirii teoretice în arheologia din România. Concepte și metode aplicate în preistorie*. Târgoviște: Editura Cetatea de Scaun, 2014.
3. BARNEA Ion (coord.). *Tropaeum Traiani I. Cetatea*. București: Editura Academiei RSR, 1979.
4. CAYGILL Marjorie. *The Treasure of the British Museum*. London: The British Museum Press, 2009.
5. DUMITRAȘCU Gheorghe, Stoica Lascu. *Un moment al muzeografiei dobrogene - Expoziția jubiliară a Dobrogei din 1928*. În: Revista Muzeelor și Monumentelor, nr. 10, 1978, p.49-55.
6. MURNU George. *Monumente de piatră din colecția de antichități a Muzeului de la Adamclisi*, București: Tipografia „Gutenberg”, 1913, p. 94.

7. PĂUNESCU Alexandru. *Strădaniile lui Vasile Pârvan pentru salvarea și recuperarea obiectelor prețioase din Muzeul Național de Antichități, precum și a pieselor din Dobrogea*. În: *Carpatica*, XXIII/1,1992, p.15-39.
8. PÂRVAN Vasile. Raport asupra activității Muzeului Național de Antichități în cursul anului 1915 înaintat domnului Ministru al Instrucțiunii și Cultelor de Directorul Muzeului, Institutul de Artă Grafice Carol Gobl, București, p. 51.
9. RĂDULESCU Adrian. *Un act de semnificație patriotică: Reconstituirea Monumentului Triumfal de la Adamclisi*. În: *Pontica*, nr. X, Constanța, 1977, p.9-14.
10. ROMAN I. N. Către cetitori. În: *Analele Dobrogei*, an I, nr. 1, Constanța, 1920, p.1-2.
11. SÎNGEORZAN Volumia. *Hârșova - coordonate geografice*. București: Editura CD PRESS, 2015.
12. TZIGARA-SAMURCAȘ Alexandru. *Scrieri despre arta românească*, ediție îngrijită de C.D. Zeletin. București: Editura Meridiane, 1987, p.416.

Ziare

1. *Tribuna Dobrogei*, an I, nr. 20, 9 octombrie 1905;
2. *Tribuna Dobrogei*, an I, nr. 59, 7 decembrie 1906;
3. *Farul*, anul III, nr. 54, 12 septembrie 1921.

Surse arhivistice

1. Arhiva Internă a Academiei Române (AIAR), Fond Corespondență cu Ministerul Instrucțiunii Publice, A13-1876-1885, Dosar X
2. Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, Dosar 12/1890; 13/1980; 244/1892; 250/1898; 584/1919; 180/1928.
3. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Constanța (DJAN Constanța), Fond Primăria Constanța, Dosare 1/1900; 45/1911; 51/1913; 36/1916; 35/1929.
4. Arhiva Institutului Național al Patrimoniului (INP București), Dosar 62, Muzeul Adamclisi 1914-1938.
5. Arhiva Institutului Național al Patrimoniului (INP București), Dosar 3866, Cercetări arheologice fascicula IX, 1914-1920.
6. Arhiva Institutului Național al Patrimoniului (INP București), Dosar 2080, Muzeul Histria 1919-1921.
7. Arhiva Institutului Național al Patrimoniului (INP București), Dosar 2215, Muzeul Regional Mangalia.